

ІСТОРІЯ МІСТЕЧКА ВОЛОДИМИРЕЦЬ

Яніна КАМБАЛОВА, доцент кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук;

Іванна СИРОТЮК, студентка історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова

Містечко Володимирець розташоване в мальовничій місцевості на Поліссі між річками Стир та Горинь. Має дуже давню історію, яка не повністю досліджена. Наразі це є актуальною проблемою. Адже дослідження історії України практично не можливе без урахування історії рідного краю.

Дослідженням містечка займалися польські історіографи, але тільки в контексті дослідження Волинської губернії. Зокрема це Ю. Кшивіцький та Зигмунт Ружицький, які дали короткий опис міст губернії, зокрема і Володимирця. Надалі конкретних історичних даних про історію Володимирця ми немає, лише в період Світових війн з'явилася інформація, про військові угруповання навколо селища. У певний період війни Володимирець знаходився у безпосередній близькості до Південно-Західного фронту. З-поміж сучасних дослідників можна назвати таких як В. Воробей, А. Кужіль [6] та С. Прокопчук [7]. У своїх працях вони досліджують історію створення Володимирця, подають детальну історичну деталізацію подій, які відбувалися в містечку.

Час виникнення Володимирця і досі залишається невідомим. Місцеві перекази говорять, що поселення нібито заснував промисловець Володимирко, який володів руднями, у яких плавили метал з місцевих болотних руд, хоча ця версія, мабуть, має досить пізні походження. На території селища збереглися залишки давньоруського городища. У поборовому реєстрі Луцького повіту за 1570 р. містечко згадується як «давнє поселення». На той час воно було власністю Івана Кірдея-Мнішинського, пізніше переходить до Чорторійських, які згодом за 400 тис. злотих продали його воєводі Казимиру Пацу. А в першій половині XVII ст. ним володіють вже Четвертинські. У середині століття в містечку вже налічувалося 220 дворів. Для захисту населення під час воєнних дій у Володимирці було споруджено оборонний замок.

Волинська родина князів Четвертинських відіграла значну роль у розбудові Володимирця. Багато представників цього княжого роду зберегли батьківську віру й активно боролися проти колонізації та окатоличення.

З-поміж них варто згадати Стефана Яковича Четвертинського, лідера православно-консервативного угруповання української знаті, приятеля гетьмана Петра Сагайдачного, непримиренного противника єзуїтів. Завдяки старанням його сина князя Стефана Стефановича їхнє спадкове містечко Володимирець отримало 4 червня 1667 р. королівський привілей на самоврядування за магдебурзьким правом та низку пільг. Містечко тоді стояло пустою, оскільки мешканці, як зазначено в документі, «через заворушення теперішніх часів» порозбігалися.

Щоб відродити економічне життя та привабити нових поселенців, володимирецьких міщан було звільнено на 12 років від сплати чиншів, податків, контрибуцій, жовнірських постів та інших

повинностей. Місто виводилося з-під юрисдикції воєвод, каштелянів, підкоморіїв, старост та інших королівських урядників, а в усіх своїх справах міщани мали судитися перед війтом або власником міста за «артикулами» магдебурзького права. Дозволялося також проводити у Володимирці щороку 3 ярмарки: «один на свято грецьке (тобто – православне. – авт.) Нового Року, себто свято св. Василя – на п'ять тижнів, другий – на свято грецьке Вознесіння Господнього – на три тижні, а третій – на Воскресіння Пречистої Діви Марії – на шість тижнів»; та щотижневі торги у неділю та п'ятницю. Тому, крім землеробства, населення його займалося ремісництвом і торгівлею. Торгувати сюди приїздили купці з Луцька, Рафалівки, Пінська, Острога, Клевани. Про широкі торговельні зв'язки Володимирця свідчать виявлені знахідки різних монет XVI–XVII ст.

У Володимирці у XVII ст. було велике для свого часу залізобудівне підприємство, яке постачалося рудою з села Рудки та інших навколишніх сіл. Виплавляли її на деревному вугіллі. Завдяки цьому тут розвинувся досить рідкісний ливарський промисел — виготовлення дзвонів. Правда, згодом, з поступовим занепадом містечка, це ремесло забулося. Під час визвольної війни українського народу 1648—1654 рр. населення Володимирця брало участь у селянських заворушеннях. У жовтні 1654 р. містечко й замок Володимирець займали українські козацькі полки і російські війська. За Андрусівським перемир'ям між Річчю Посполитою і Московським царством Володимирець залишився за Польщею. На початку 1705 р. у ньому створюється католицька парафія Луцького деканату. Соціальний і національний гніт, свавілля польської шляхти призвели до занепаду містечка. За сто років кількість будинків у ньому зменшилась наполовину, у 1775 р. їх налічувалося всього 118. Населення виїжджало в інші міста, шукаючи собі заробітку на прожиття. З 1795 р. Володимирець входив до Луцького повіту Волинської губернії Росії.

Населення займалося землеробством, ремеслами й торгівлею. 1847 р. під час інвентарної реформи на Волині до маєтку поміщика Ф. Красицького у Володимирці приписано 575 крішаків. Не здійснилися сподівання селян Володимирця одержати землю і позбутися злиднів за реформу 1861 р. У Володимирці реформу проведено лише через 9 років. Викупу підлягало 1187 десятин землі, більшість якої становили луки, вигони та непридатні до обробітку ділянки. На кінець XIX ст. у Володимирці була церква, костел, 2 синагоги, 149 будинків і проживало 1083 мешканці. Ще зберігалися рештки замку та валів. Відбувалися щорічно 4 ярмарки. У другій половині XIX і на початку XX ст. у Володимирці з'являються невеликі підприємства. З 1870 р. працював винокурний завод. Згодом повітове земство відкрило невелику черепичну майстерню.

Працювали селяни й на лісорозробках — цьому сприяла прокладена напередодні Першої сві-

тової війни вузькоколійна залізниця Антонівка – Хіночі, яка проходила недалеко Володимирця. Праця на цих підприємствах була виснажливою, заробітки мізерні. Володимирець залишався глухим містечком – у 1911 р. тут налічувалось 158 дворів. Його мешканці все більше страждали від малоземелля. 1913 р. поміщику Красицькому належало близько 10 тис. десятин землі, тимчасом 245 селянським господарствам Володимирця і прилеглих хуторів належало лише 1187 десятин сільськогосподарських угідь, зокрема вигони і непридатні землі. Низьким був рівень охорони здоров'я. Лише в 1913 р. земство побудувало у Володимирці невеличку лікарню на 10 ліжок. І були ще два приватні лікарі, до яких люди зверталось рідко через високу оплату за обслуговування. Більшість мешканців містечка не знала грамоти. Першу парафіяльну школу відкрито у Володимирці 1874 р. У 1908 р. її перетворили на двокласне народне училище. У 1914 р. його закінчило лише 11 дітей. Був ще один клас для дорослих, його відвідувало кілька десятків осіб. Але переважна більшість населення залишалася неписьменною.

Перша світова війна лягла важким тягарем на містан. Багато чоловіків з містечка мобілізували на фронт, де більшість із них загинула. Зростали податки, різні повинності. Усе це викликало незадоволення. У 1917–1920 рр. Володимирець, як і вся Україна, був ареною класової боротьби, боротьби різних політичних сил та військового протистояння. Після підписання Ризького миру урядами більшовицької Росії і Польщі Володимирець майже на два десятиліття опинився під владою Польщі. За роки польської адміністрації ніяких змін на краще в економічному і соціальному становищі Володимирця не відбулося. Містечко перебувало у повній залежності від поміщиків, орендаря та старости. Ніяких змін у благоустрої теж не сталося. Понад три чверті будівель становили дерев'яні хати, вкриті соломомою. У них жили малоземельні селяни, панські наймити, дрібні кустарі й крамарі. Єдиним промисловим підприємством залишався невеликий винокурний завод. Соціальне гноблення доповнювалося національними утисками. Українська культура переслідувалася. Трудящі Володимирця фактично були позбавлені можливості здобувати освіту. Щорічно більшість дітей шкільного віку лишалася поза школою. Хоча населення в основному становили українці, викладання в школі здійснювалося польською мовою. Важко було працівнику знайти роботу. Біднота, шукаючи порятунку від злиднів, мусила емігрувати в пошуках кращої долі до Америки. До 1939 р. з Володимирця емігрувало понад 30 родин.

У 1936 р. у Володимирці відбувся селянський страйк, який охопив і навколишні села. Селяни вимагали від поміщиків і орендаря підвищення оплати праці, скасування відробітку на пана, який досяг трьох днів на тиждень, зниження ринкових зборів, цін на промислові товари. Страйкуючі висунули низку політичних вимог, зокрема наполягали передати панську землю селянам, навчати дітей рідною мовою тощо. Страйк тривав понад три місяці (липень – вересень) і завершився поступками панів, які були змушені задовольнити частину економічних вимог селян. Після об'єднання в 1939 р. західноукраїнських

земель з Радянською Україною та утворенням районів у тодішній Ровенській області, Володимирець став районним центром і був віднесений до категорії сіл.

Друга світова війна завдала Володимирцю важких втрат. Вже 3 липня 1941 р. містечко було зайняте німецькими військами. За період окупації гітлерівці розстріляли у Володимирці близько двох тисяч осіб, спалили і зруйнували десятки будинків, десятки юнаків і дівчат вивезли на примусові роботи в Німеччину. З 3 липня 1941 р. по 12 січня 1944 р. Володимирець був окупований німецько-фашистськими загарбниками. У Володимирці велася боротьба з окупантами в антифашистському підпіллі під різними прапорами: місцеві загони ім. Кармелюка та Богуна; з'єднання С. Ковпака, О. Федорова, О. Сабурова; загони УПА. 7 лютого 1943 р. перша сотня УПА під командуванням Коробки вщент розгромила німецький гарнізон, що дислокувався у цьому містечку, та знищила станицю німецької жандармерії [1]. 12 січня 1944 р. Володимирець був звільнений від німецьких окупантів частинами 1-го Українського фронту. У післявоєнний період Володимирець відбудовувався і розвивався відповідно до свого статусу районного центру сільськогосподарського регіону Радянської України. У 1957 р. він був віднесений до категорії селищ міського типу.

Отже, Володимирець – селище міського типу в Україні, центр Володимирецького району Рівненської області, розташоване у межиріччі Стиру й Горині, за 100 км від Рівного, з яким зв'язане автомобільним шляхом. До залізничної станції Антонівка – 18 км. Розташоване в мальовничих поліських лісах, належить до найдавніших поселень цього краю. Його розміщення на горбистій місцевості в оточенні численних боліт робило Володимирець неприступним для ворогів. Це містечко налічує в своїй історії понад вісім століть, а різноманітні археологічні знахідки свідчать, що люди проживали на цій території ще задовго до нашої ери. Містечко має дуже давню та цікаву історію, яка вимагає детального вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Володимирецький вісник: р-на газета. — Володимирець, 2013. — № 5/31 січ./ — С. 5
2. Воробей М. Володимиреччина: минуле, сучасне, майбутнє... / М. Воробей. — Володимирець, 2008. — 13 с.
3. Енциклопедія історії України: в 5 т. / ред. В. А. Смолій. — К.: Наук. думка. — 2003. — Т. 1: А–В. — С. 621–622.
4. Енциклопедія сучасної України. — Т. 5: Вод–Гн. — К., 2006. — С. 107.
5. Західне Полісся: історія та культура. — Вип. 4: Володимирецький район Рівненської області / Рівнен. обл. краєзн. музей. — Рівне: О. Зень, 2012. — 200с.
6. Історія міст і сіл Української РСР. Ровенська обл. — К., 1973. — С. 14, 39, 66, 69, 147–157, 167, 172, 553.
7. Кужіль А. І. Історія Володимирця. Погляд на межі тисячоліть / А. І. Кужіль. — Володимирець: Володимирецька райдрука, 2008. — 71 с.
8. Прокопчук С. Володимиреччина та її історико-культурне й природне багатство / С. Прокопчук // Володимирецький вісник: р-на газета. — Володимирець, 2013. — № 5/31 січ./ — С. 5.